

Č. i. 447
T 9

k názornému vyučování

v prvních ročnících školy obecné.

Za tekst k Hölzlovým obrazům názorným

sestavil

A. Machač,

c. k. professor a okresní školdozp.

doplňně vydání.

»Léto.« (Les.)

V 180

Ve Vídni.

ED. HÖLZEL

1899.

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA	
Fakulty	
S	N 4823/2
m	75672

Obsah.

I. Rozprava úvodní.

	Strana
1. Jmenovati předměty a zjevy, jež na obraze vidíme	1
2. Přirovnávati léto k jaru	2

II. Rozprava obecná.

1. Rozmluva o zjevech letních	8
2. Souhrnné opakování o zjevech letních	8
3. Vypravování o létě	3
4. Říkadla o létě a letní píseň	4

III. Rozpravy o jednotlivých předmětech.

Žeň	5
Chléb	7
Senoseč	9
Letní květiny	11
Stromy	12
Dub	14
Koroptev	15
Skřiván	16
Křepelka	16
Jestřáb	19
Kráva	20
Pastýř a stádo	21
Ryby	28
Vesnice	26

Kostel	27
Větrný mlýn	30
Les	30
Srniec	33
Veverka	33
Mech	33
Cesty	33
Nebe	35
Bouřka	36
Hodiny	38
IV. Dodatek	40

Léto.

I. Rozprava úvodní.

1. Jmenovati předměty a zjevy, jež na obraze vidíme.

Vyvěsiv obraz na školní tabuli učitel dítky vyzve, by jmenovaly předměty a zjevy na obraze znázorněné.

Co vidíte zde? (Ukazuje na roli.) (Zde vidíme pole.) Co roste na poli? (Na poli roste obilí.) To jest pole obilné. Opakuj, N.! Jaké pole vidíme na obraze? (Na obraze vidíme pole obilné.) Kdo jest na poli? (Na poli jsou ženci, sekáči.) Co dělají sekáči? (Sekáči sekají, žnou, kosí obilí.) Co dělá ten sekáč? (Ten sekáč brousí kosu) atd.

Podobným způsobem buď rozmluva dále vedena, by dítky následujícími větami odpovídaly:

Na obraze vidíme pole obilné. Na poli jsou ženci (sekáči.) Sekáči sekají (kosí, žnou) obilí. Jeden sekáč brousí kosu. Děvečky váží obilí do snopů. Snopy skládají se do mandelů. Pacholek přijel s vozem. Snopy se na vůz nakládají. Obilí se sváží. Z obilí vylétají koroptve. Sekáč je vyplašil. V obilí roste charpa, koukol, vlčí mák (kohoutek). Vedle pole vede cesta. Je to cesta polní. Po cestě jde pán s hošíkem. Naproti poli leží louka. Na louce pasou se koně, hříbata, krávy, telata. Tato zvířata jsou na pastvě. Na louce stojí také dub. Pod dubem sedí pastýř se psem. Pastýř píská na píšťalku. Vedle louky jest les. Po cestě jde z lesa děvče. Nese

na ruce košík. Z lesa teče potůček. Potůček teče do řeky. V řece koupají se děti. Na břehu roste rákos. Vedle stojí růžový keř. Pod růžovým keřem spí dítě. Na obraze také vidíme větrný mlýn. Stojí na kopečku. Za kopečkem vystupují černé mraky. Blyská se. To je bouřka. Na kraji lesa jest vesnice. Ve vzduchu viděti mnoho ptáků. Dravý pták již lapá jednoho z nich.

Co na tom obraze vidíte, bývá v létě. Kdy to bývá? Na tom obraze vymalováno jest léto. Co jest na obraze vymalováno? To jest obraz letní. Jaký je to obraz?

2. Přirovnávati léto k jaru.

Který čas jest na obraze vymalován? (Na obraze jest vymalováno léto.) Po čem poznati léto? (Jest horko atd.) Proč se koupají děti? (Aby se ochladily, jest jim horko.) Koupaly-li se hned na jaře? Proč? Co dělá ten pán? (Utírá si čelo.) Proč asi? Bývá-li to již z jara? Proč si pastýř sedl pod strom? Pohleďte na obilí a řekněte, jaké jest. (Obilí je žluté, zralé.) Kdy bývá obilí zralé? Jaké bylo na jaře? Které květiny kvetou v obilí? Kdy kvete koukol? Jmenuj některou jarní květinu! Kvete-li posud? Odkud jde to děvče? (To děvče jde z lesa.) Co nese na ruce? (Nese na ruce košík.) Co jest asi v něm? Bývají-li jahody již na jaře zralé? Co dělají jahody z jara? atd.

Podobnými jinými otázkami buďte ještě jiné rozdíly co do zjevů jarních a letních vytknuty.

O kterém čase učivali jsme se posud? (Učivali jsme se posud o jaře.) Trvá-li ještě jaro? Nikoliv: Již máme léto. Co máme již?

Proto se nyní budeme o létě učivati.

II. Rozprava obecná.

1. Rozmluva o zjevech letních.

Pravil jsem vám již, že zase máme nový roční čas. Který čas nám nastal? Co bylo před létem? Trvá-li jaro posud? Jaro minulo. Opakuj, N.! Opakujte všichni! Který čas nastal po jaře? Opakuj, N.! Opakujte všichni! Jak bývá v létě? (V létě bývá horko.) Opakuj, N.! Opakujte všichni! atd.

Způsobem tu naznačeným postupuje rozmluva dále; poučky, jichž se učitel buď doptal nebo jež sám propověděl, buďte od jednotlivých dítek i ve sboru opakovány.

Tyto věty mohou býti as následující:

Jaro minulo. Po jaře nastalo léto. V létě bývá horko. V létě jest den nejdelší. V létě kvete růže, koukol, charpa. To jsou květiny letní. Obilí zraje. Zralé obilí se žne. Také tráva se kosí. V zahradách dozrály třešně. Také rybíz dozrál. V létě dozrává některé ovoce. Lidé v létě chodívají do lesa. V lese jest chládek. V létě bývají bouřky. V létě se koupáme.

2. Souhrnné opakování o zjevech letních.

Všechno, co jste posud o létě povídali, budete krátce opakovati.

Co minulo? (Jaro minulo.) Co nastalo po jaře? (Po jaře nastalo léto.) Jak bývá v létě? atd. Takovými přímými otázkami buďte všechny shora položené věty opakovány.

3. Vypravování o létě.

O kterém čase učíme se nyní? Dnes vám budu o létě něco vypravovati:

Když Pán Ježíš chodil se svatým Petrem po světě, uviděli na cestě starou podkovu. Pán Ježíš řekl: »Petře, zdvihni ji, snad se nám sejde.« Ale sv. Petr odpověděl: »Ale Pane, ten kousek starého železa nestojí za to, bych se ohnul.« Tedy Pán Ježíš zdvihl podkovu nic neříkaje a v dědině ji prodal kovářovi za dva krejcary. Za ty koupil třešni a šli dále.

Bylo veliké horko. Sv. Petr nařikal, že by pil, ale že tu daleko široko nevidětí vody. Tu Pán Ježíš jda napřed, upustil jednu třešni. Sv. Petr hned se po ní ohnul a strčil ji do úst. Po chvíli Pán Ježíš upustil zase třešni. Petr ji opět zdvihl a snědl. Tak požil sv. Petr všechny třešně. Když se ohýbal pro poslední, Pán Ježíš se obrátil a pravil: »Vidíš, Petře, podkovy se ti nechtělo zdvihnouti, proto musil jsi se pro třešně pořad ohýbati.«

Podle B. M. Kaldy.

4. Říkadla o létě.

Mé milé léto,
co's nám přineslo?
»Mnoho dobrého,
kvítí pěkného:
modrého, bílého
i červeného.

Vijte, dívky, vůnce,
dělejte pletence;
však je dosti kvítí,
až se louka třpytí,
však je dosti lupení,
až se hora zelení.

Fiala, růže
kvéstí nemůže,
až jí milý Pán Bůh
s nebe pomůže.

Erben.

Modlitba.

Pane Bože, zachovej
naše oseníčko,
ke žni hojně požehnej
zlaté obilíčko.

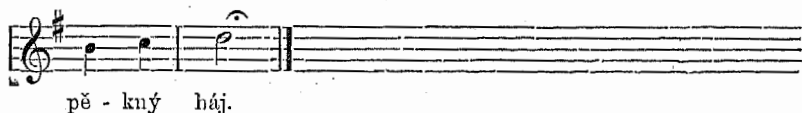
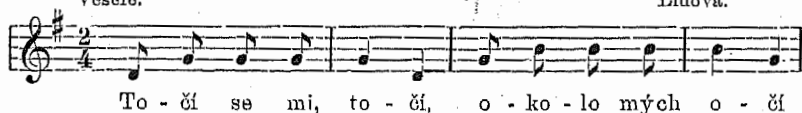
Fr. L. Čelakovský.

Kolo letní.

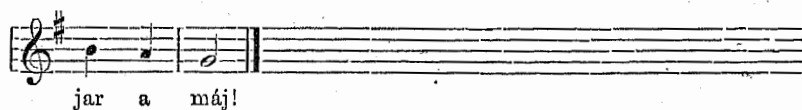
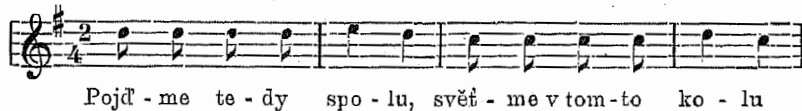
Děti se vezmou za ruce a rozestoupí kolo, do něhož se jedno postaví. Kolo se točí, dítě u prostřed stojící zpívá:

Veselo.

Lidová.

Nyní zpívají všichni:

Prostřední sám:

Vítám já vás, vítám,
a jednoho pytláka¹⁾
si k boku.

Všichni:

Vyber ty si jen sám,
kdo je ti dobře znám,
do skoku.

Dobšinský.

III. Rozpravy o předmětech jednotlivých.

Žeň.

V měsíci červenci bývají žně. Tu má rolník mnoho práce. Časně ráno spěchá na pole. S ním jdou nádenici, pacholek, děvečka. Sekáči obilí sekají či kosí. Srpem se obilí žne. Tupá kosa brousí se brouskem. Požaté obilí leží na pokládkách. Potom se váže do snopů. Snopy skládají se do mandelů. Mandele nechávají se několik dní na poli, aby

¹⁾ t. j. žádám, jako: Žebrák ptá, chodí po ptaní.

obilí vyschlo. Potom se obilí na vůz nakládá a do stodoly vozí. Ženci nechodí ani o poledni domů. Hospodyně posílá jim oběd na pole. Až večer půjdou domů. Za to budou mítí veselé obžínky. Po žních zůstávají na polích strmiska.

Vítání žatvy.

Žatvo, milá žatvo,
vítej s novým chlebem;
už budem' zpívati
tam pod širým nebem.

Kollár.

Po práci.

Domů lidé s pole,
už vám čas přichodí;
to milé slunečko
za horu zachodí.

Domů lidé s pole,
komu dobrá vůle.
S Bohem tu buď, křepeličko,
už nepůjdu na poličko.

Podle Kollára.

Konec žní.

Pochválen buď Pán Bůh náš,
že pomáhal tento čas
žitko požat, povázati
a do stodol posvážeti.

Kollár.

Na obžínky.

Našeho pána žnivo
brzy se dokončilo,
a sousedovo žnivo
napoly v poli zhnilo.

Našeho pána žnivo
brzy se dokončilo,
a sousedovo stojí,
že se ho čeleď bojí.

Ženci již jdou s rolí,
prostírajte stoly,
stoly javorové,
ubrusy kmentové.

Naše paní nepyšná
před vrata k nám vyšla,
Bohu se pomodlila,
že žnivo dokončila.

Neseme pánu vínek
a paní z květů dárek;
pánovi do stodoly
a paní do komory.

Kollár.

»Páni naši, páni,
otvírejte brány,
neseme vám dárek
ženců pěkný párek.«¹⁾

Kollár.

¹⁾ totiž: My, pěkný párek ženců, neseme vám dárek.

Zvířata hospodáři.

Seče komár otavu,
muška pohrabuje,
komár na vůz nakládá,
muška našlapuje.

Skládala ji na půdu,
muška pravi: »Nepůjdu,
já bych spadla dolů,
zlámala bych nohu.«

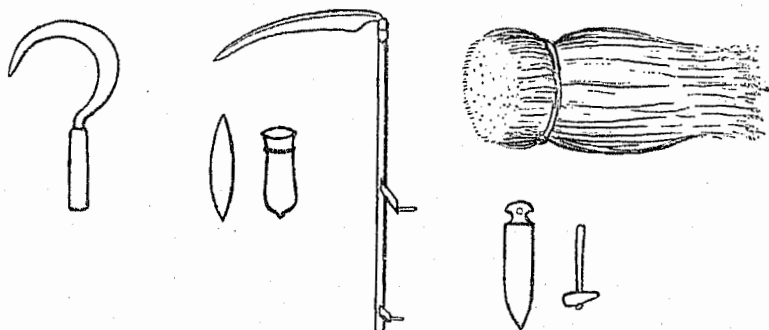
Erben.

Zajíc seče na louce,
liška pohrabuje,
komár na vůz nakládá,
slípka sešlapuje.

Dvě kuřičky mlátí
a kapounek věje,
kohout chodí po stodole,
pořád se jim směje.

Bartoš.

Nákresy o žních.

Chléb.

Sedlák nasil na poli žito (rži). Žito (rež) roste. V létě dozrává. Potom se žne. Ve stodole se mlátí. Zrni se dává do mlýna. Mlynář namele z něho mouky. Z mouky matka (pekař) peče chléb. Chléb jest přední náš pokrm. Modlíme se: Chléb náš vezdejší dej nám dnes. Chléb jest dar Boží. Nerozhazuj ho!

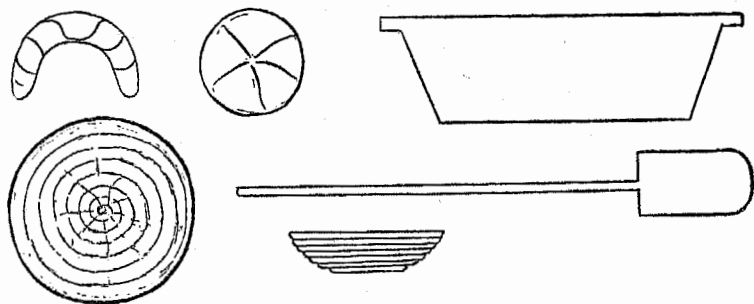
Chléb.

Slámu mám, krávkě dám,
kráva mi dá hnůj;
hnůj zas dám poli,
pole mi dá obilí;

2. Když jim nechťi mlýny klapat,
potom začnou smutně plakat;
jsou mlynáři, jsou,
když jim kola jdou.

Erben.

Nákresy o chlebě.

Senoseč.

V létě dorůstá tráva na lukách. Potom se žne nebo kosí. Tráva i kvítka svadnou. Sekáči rozhazují požatou trávu. Tak se tráva usuší. To je seno. Seno se hrabe a skládá v kopy. Kopy se nakládají na vůz. Seno skládají na půdu a nechávají na zimu. Senem krmíme koně, krávy a jiná domácí zvířata.

Když jest louka posečena, tráva znovu roste. Na podzim kosí se opět. To jest otava.

Dobrá louka.

A já mám loučičku
při vršíčku,
já ji nejradš kosím
při měsíčku;
když je pěkná rosa,
pěkně mi jde kosa.

Erben.

Loučka nekosená.

Loučka zelená,
nepokosená:
dej, Bože, rosy,
loučka se skosí,
zejtra do rána!

Lidová.

Nedobrá kosa.

Mám já kosu vykutou,
mám já kosu dobrou;
ona kosí, když musí,
jetelinku drobnou.

Když jsem začal kositi,
kosenka mi spadla;
než jsem kosu osadil,
jetelinka svadla.

Sušil.

Umdlená žnečka.

Sedej, slunko, sedej
za vysokou horu;
jak nebudeš sedať,
stáhnú tě za nohu.

Kdyby slunko znalo,
jak je těžko robiť,
ponáhlilo by se
za horu zachodiť.

Kollár.

Jak se louky kosí.

Z rána travěnka zelená,
do snídání posečená;
do snídání posečená,
do poledne obrácená;
do poledne obrácená,
do večera seno bývá,
když ji větříček provívá,
jasné slunečko ohřívá.

Sušil.

Utěte nazpátek:

Seno nes!

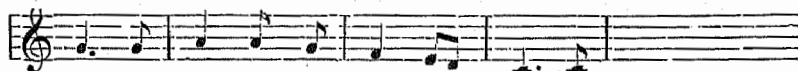
Louka nesečená.

Rychle.

Lidová.

1. Ói to lou - ka ne - se - če - ná? Aj, Mi - lot - ské - ho¹⁾

pá - na, aj, Mi - lot - ské - ho pá - na.

2. Půjdu na ni,
poseču ji,
aj, za rosenky z rána,
aj, za rosenky z rána.

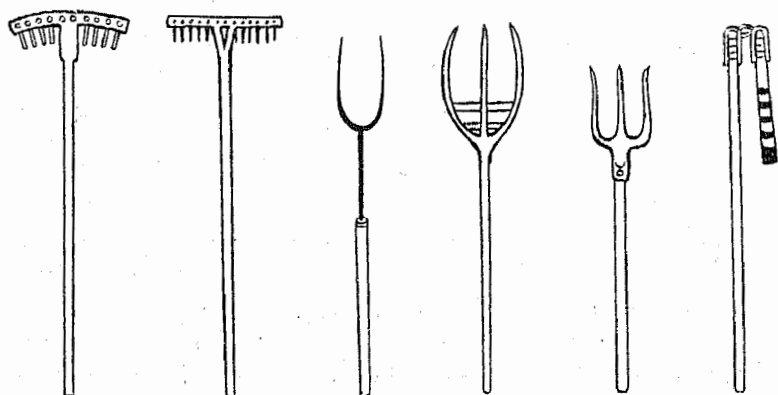
3. Ói to louka
nesečená?
Aj, Milotské hraběnky,
aj, Milotské hraběnky.

¹⁾ nebo: Klobuckého a pod.

4. Půjdu na ni,
poseču ji,
aj, z rána za rosenky,
aj, z rána za rosenky.

Sušil.

Nákresy o senoseči.

Letní květiny ¹⁾.

Na poli rostou v létě pěkná kvítka: charpa, koukol, vlčí mák (kohoutek), stračka. Říkáme jim květiny polní, nebo květiny letní. Rolník je nerad vidí, protože jsou obilí na škodu. Děti je rády trhají a vinou (pletou) z nich věnce. Kdo je trhá, neběhej do obilí!

Kvítek ²⁾.

Stál na louce šípek,
na tom šípku kvítek.

«Netrhej mne v zimě,
moje krása zhyne.

Kvítku, milý kvítku,
já tebe utrhnu.

Netrhej mne v létě,
když má krása kvete.

Utrhni mne z jara,
moje krása stálá.«

Sušil.

¹⁾ Budte skutečně ukázány.

²⁾ Dítě chce si kvítek utrhnutí a do zahrádky přesaditi.

Hodné dítě.

Běželo děvčátko,
běželo s kopečka,
natrhalo kvítí
na kraji lesíčka.

Natrhalo kvítí
pro otce, matičku,
i pro svou staříčkou,
přemilou babičku.

»Tu máte, tatínku,
matičko rozmilá,
dvě kytičky malé,
já jsem je uvila.

Tu máte, habičko,
od malé holčičky,
vezměte za lásku
dáreček maličký.«

Ferd. Holý.

Stromy.

Strom jest rostlina. V zemi má kořen. Z kořene vyrůstá kmen či peň. Ze kmene rostou větve (haluze). Na větvích rostou větvičky, na větvičkách bývají poupata. Z poupat roste listí nebo květ. Ze květu roste ovoce. Větve, větvičky, listí jmenují se dohromady koruna. Na stromě je také kůra. Stromy dávají ovoce a dříví.

Známe stromy zahradní, lesní, ovocné, divoké.

Chycený ptáček.

Šla panenka do háječku,
chytila tam ptáčka;
dala si ho do šátečku,
aby ho nesmáčkla.

»Pust' mě, pust' mě, zlaté dítě,
já ti budu zpívat,
až se budeš po háječku
z jara procházívat.«

Erben.

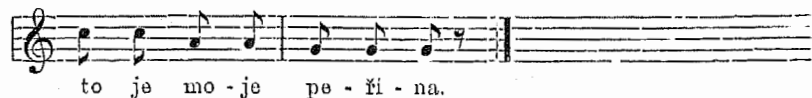
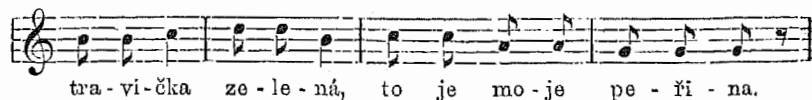
Tráva peřina.

Veselé.

Lidová.

1. Tra - vi - čka ze - le - ná, to je mo - je po - tě - še - ní;

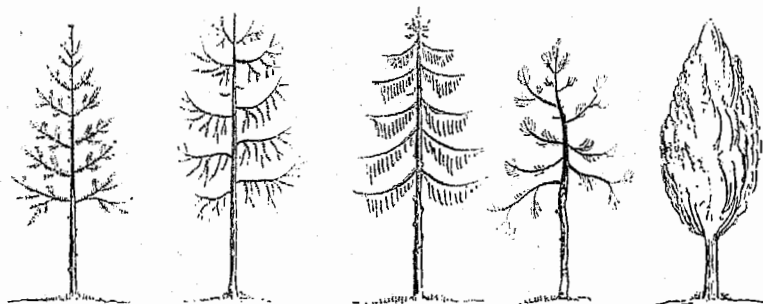

2. Travička zelená,
to je moje poležení;
travička zelená,
to je moje peřina:

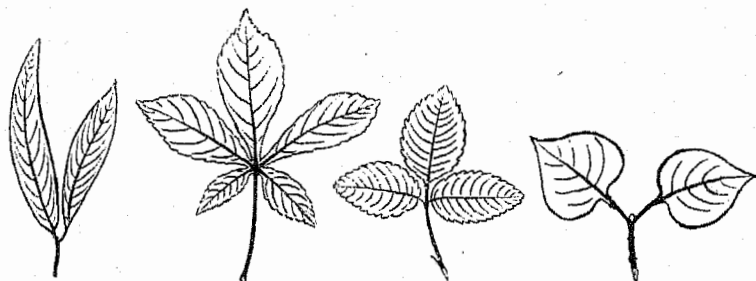
když si smyslím, na ni sednu,
když si smyslím, na ni lehnu.
Travička zelená,
to je moje peřina!

Sušil.

Nákresy o stromě.

Stromové listy.

M a c h a ť, II. (Léto.)

8

Dub¹⁾.

Dub je lesní strom. Vyroste velmi vysoko. Kmen má přímý, kůru drsnou, větve tlusté, list vykrojený. Na dubě rostou žaludy a duběnky. Dub dává tvrdé dříví na domácí nábytek.

Pastýři a stromy.

S našeho kopečka chlapani pohlížejí,
zda se již v lesíku bučky rozvíjejí.

Rozvíjej se, bučku, z husta polehoučku;
až ty se rozvíješ, pastušky přikryješ.

Háje, lesy, hory, to naše komory,
zelené jedličky, to naše jizbičky.

Podle Kollára.

Říkadlo přede hrou.

Páv sedí pod dubem
s pěkným, bílým holubem.
A ty malá holubičko,
půjč mi peníz na vajíčko.
Až já půjdu do ráje,
koupím ti tam korále;
až já přijdu z ráje,
přivedu ti krále.

Bartoš.

Hádanka.

Šel sedlák do lesa:
uřízl tam polínko,
jako vrabčí kolínko;
udělal z něho dvoje necky,
a ještě mu poleno zbylo.

(Žalud.) Erben.

Nákresy a dubě

¹⁾ Větve dubovou, list, žalud atd. ukázati skutečné.

Koroptev.

Koroptev není tak velká jako slepice. Má peří šedé, kro-penaté. Koroptev bývá na poli. V obilí mívá na zemi huizdo. Tam snáší vejce. Z vajec vyklovou se koroptvičky jako ku-řátka. Hned umějí běhati. Vesele si hledají potravu. Koroptev běhá i poletuje. Na podzim myslivec střílí koroptve.

Hlasy ptačí.

Všichni naši milí ptáci
rozličných hlasů zpěváci
buďto lesní nebo polní,
domáci anebo vodní,
rozličné noty zpívají,
člověka napomínají:

Slavík tluče: »Tuch, tuch, tuch,
nebývej, člověče, hluch,
když já večer krásuě zpívám,
k modlitbě tě napomínám.«

Vlaštovice: »Vidím, vidím,
lenivého ze sna budím,
aby ráno s lože vstal,
Pánu Bohu chválu vzdal.«

Zezulka volá: »Kuku, kuku,
na ospalého ráno tluku.«

Skřivánek dí: »Orli vrli!
bývej oráči na poli!«

Strnad zpívá: »Ty, ty, ty,
šel bych orat, nemám šli.«

Dudek zpívá: »Du, du, du,
nechoď lenivý k obědu.«

Křepelice: »Pět peněz,
to, člověče, slyš a věz:
Obilí hled' si nasťti
a z něho svou živnost míti.«

Vrána křičí: »Kva, kva, kvá,
já jsem vždy, člověče, tvá;
s tebou v zimě, v létě trvám,
nikdy nikam nezalétám.«

Podle Rady zvířat.

Skřivan.

Časně z jara přilétá k nám z teplých krajin skřivánek. Když sedlák orá nebo seje, skřivánek mu zpívá. Při tom nesedí na stromě ani na zemi, ale vznáší se vysoko ve vzduchu. Skřivánek je šedý. Na hlavě mívá chocholku. Časně ráno prozpěvuje. Vylétá z obilí a letí pořád výš a výše. Ani ho neviděti, ale ještě slyšeti, jak zpívá. Najednou sespustí a zapadne do obilí. Zde má na zemi hnízdo. V něm je několik holátek. Staří jim snášeji červičky a zrnečka. Na podzim skřivanci odlétají do teplejších krajin.

Útrpný František.

František byl chlapec jako vy. Chodil do školy a dobře se učil. Jednou měla tetička jeho svátek. František šel k ní a odříkával pěkné přání. Za to dala mu tetička desetník. S velikou radostí běžel František domů. Na cestě si vzpomínal, co by si za desetník koupiti mohl. Ale tu vidí před sebou jakéhosi člověka, an nese klec. V kleci byl ptáček. Ten pořád poletoval sem a tam, jako by chtěl ven. Ale chudák nemohl. František přistoupil a poznal, že to je skřivánek. I tázal se: »Kam nesete toho ptáka, stýčku?« »Nesu ho na prodej, na to jsem ho chytil,« odpověděl muž. Františkovi bylo skřivánka líto, že se nemůže z klece dostat. Tedy se tázal dále: »A zač byste ho dali?« »Chceš-li ho koupiti,« řekl ptáčník, »za desetník si ho vezmi.« František se dlouho nerozmýšlel, vyndal z kapsy desetník a pravil: »Tu máte!« Potom vzal klec, otevřel dvířka, a frk! skřivánek uletěl. Hned se vznášel k nebi a zpíval vesele, jakoby Františkovi děkoval.

Doma František vypravoval, co učinil s desetníkem. Rodiče ho pochválili, že byl tak útrpný.

Kdykoli potom František uslyšel skřivánka, po každé si pomyslíl: »To jest jistě ten, co jsem ho tenkrát pustil!«

Podle Jordana.

Křepelka.

Křepelka zdržuje se nejraději na pšeničném poli. Tu si odhrabává zemi a splítá z trávy a slámy hnízdo. Do něho snáší vajíčka. Když vysesděla mladé, vodí je po poli. Křepe-

ličky hledají si zrnka, mouchy, komáry, housenky. Po celé léto křepelka vesele tluče. Nejvíce ji slyšeti o žních. Na podzim myslivec křepelky chytá nebo střílí. Křepelka se od nás na zimu také stěhuje.

Jak zvířata hovoří v létě.

Sýkora o žních volá na sedláka:

Teď jsi pán!

Teď jsi pán!

Strnad máje dosti potravy na poli, nezná se k sedlákům pravě:

Nepotřebujeme strýců!

Nepotřebujeme strýců!

Plotníček se stará:

Čím budem žat?

Čím budem žat?

Ale hned mu připadá, že

srpem,

srpem!

Křepelka přede žněmi volá:

Pojďte žat!

Pojďte žat!

Už je čas

na ten klas!

Po žních počítá sedlákovi peníze za obilí:

Pět peněz!

Pět peněz!

Vidouc někoho choditi po poli, volá na sousedku, by se schovala:

Vávra, Vávra!

Pojď pod mez!

Pojď pod mez!

Pojď, polez!

Pojď, polez!

Žluna domlouvá pacholkovi, an pase koně:

Pacholku, koně v obilí,

běž si pro ně, než ti nabíjí!

Křástal jest u křepelky za pasáka. Jakmile naň křepelka zavolá: »Křástale! žeň tele!« křástal hned poslechne, poháněje tele: »Kec, kec; kec, kec!»

Cvrček sedě pod mezí pocvrkává na rolníka, an se lopotí: Trp, trp, trp!

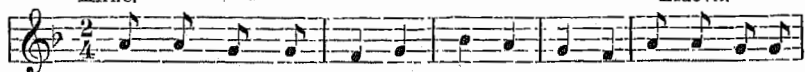
Erben, Bartoš.

Na křepelku.

»Křepelka« zpívá sama, točíc se při tom:

Mírně.

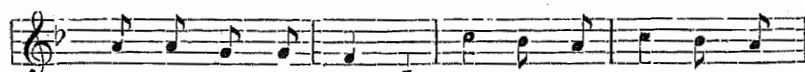
Lidová.

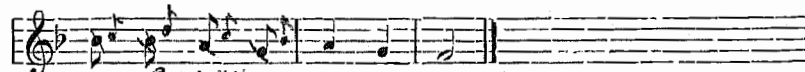
Se - je Pe - tr pro - so i pše - ni - ťku, vy - vo - li - li

jsme si kře - pe - li - ťku; kře - pe - li - ťku má - me,

kře - pe - la ne - má - me; má - lo nás, má - lo nás,

pojďte ^{Pojďte} je - den, me - zi nás!

(je - dna)

Hráči se stavějí do řady neb do kola; když se všichni postavili, mění se konec písničky tímto způsobem: Mnoho nás, mnoho nás, jeden (jedna) musí pryč od nás.

Křepelička.

Kdybych byla ptáčkem,
malou křepeličkou,
já bych se vznášela
nad naší světničkou.

Kdybych byla ptáčkem,
velikým sokolem,
zatočila bych se
nad tím naším dvorem.

Bartoš.

Říkej.

Přeletěla křepelička přes třiatřicet střech.

Jestřáb¹⁾.

Jestřáb je veliký pták. Zobák má zahnutý. Na nohou má drápy dlouhé a ostré. Jestřáb chytá malé ptáky a požírá je. Jestřáb je dravý pták. Ukáže-li se nade dvorem, hned křičí kvočna a svolává kuřátka. Schovává je pod křídla. Také vrabci a jiní ptáci dávají se do křiku, vidouce dravého ptáka. Rychle se schovávají.

Neopatrný pták.

Žaloval si brat bratovi,
krahujíček jestřábovi,
že mu mladé vyhubili
a samičku zastřelili.

Krahujíčku, chytrý ptáčku,
nerob lužda u chodníčku.

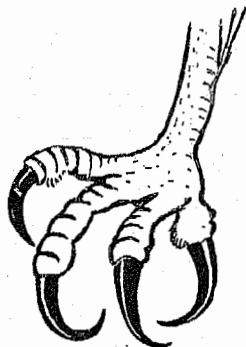
Chodníček, ten je svobodný,
chodí po něm zlý i dob-ý.

Rob hnízdečko při dolině,
při zelené bukovině.

Tam sedláček nedojede,
tobě mladých nevybere.

Sušil.

Nákresy o jestřábu.

¹⁾ po případě jiný dravý pták.

Kráva.

Kráva je zvíře domácí. Je veliká a silná. Má hlavu, krk, trup, čtyři nohy, ohon. Na hlavě má velké oči a dva zahnuté rohy. Rohoma trká. Na nohou má paznehty. Po těle má srst. Bývá hnědá, šedá, strakatá. Mladá kráva jmenuje se tele. Kráva žere trávu, seno, jetel, řepu. V létě se pase, v zimě stojí ve chlévě.

Kráva dává mléko. Z mléka se tluče (vrtí) máslo. Také dělají z mléka sýr. Když se kráva zabije, dává maso. To je maso hovězi. Také dává kůži na obuv. Z rohů dělají knoflíky a hřebeny. Kráva jest velmi užitečná.

Pasačka.

Zahnao děvče krávy
do hájku, do otavy.

Kravičky potratilo
a samo zabloudilo.

Kéž by tatíček přišel
a mé kravičky našel!

Hle, již tatíček, již jde
a mé kravičky vede.

Sušil.

Hádanky.

Jde červený žvác:
má dva roháče,
čtyři kopytáče,
sedmý ometáč.

(Kráva.) Erben.

Látanička látaná,
nikde jehlou nepchaná.
(Strakatá kráva.)

Bartoš.

Krávy a koně.

Zčerstva.

Lidová.

1. Čty - ry krá - vy, má - lo trá - vy, po má - lu jim
dej - te; čty - ry ko - ně, dva pa - chol - ci,
ho - nem za - pša - hej - te!

Pojedeme pro otavu
na zelenou louku,
povezeme i ze mlýna
na koláče mouku.

Podle Erbena.

Pastýř a stádo.

Z rána pastýř vyhánil domácí zvířata na pastvu. Troubí na troubu, praská bičem. Tak svolává stádo. Ve stádě bývají krávy, ovce, kozy, prasata. Tato zvířata se pasou. Pastýř je hlídá, by nedělala škody. Pes mu pomáhá. V poledne pastýř žene domů. Také odpoledne pásává. I pasáci pasou krávy. Pasačka pase husy.

Říkadla.

Není větší potěšení
než-li kráva v chlévě;
ráno si ji podojíme,
večer mléko sníme.

Erben.

Pas se, kravičko, pas se,
nabereš masa na se;
nebudeš li se pásti,
nabereš jenom kosti.

Sušil.

Jak pasačky na sebe pokřikují.

Hoja, hoja!
Daleko-li paseš?
Malenky napaseš
na zelené trávě,
na pěkné otavě.

Je tam studenečka,
co se napije Malenečka.
Malenečka se napije,
děvečka se umyje:
aby byla bílá,
Pánu Bohu milá.

Hoja, hoja

Sušil.

Pohádka o chytrém pasáčkovi.

Byl jeden pasáček, a ten byl tak chytrý, že všechno uhodnul, co mu kdo dal hádati. Lidé si o něm daleko široko povídali. Také král dověděl se o tom; tedy hned poručil, aby mu pasáčka přivedli. Pasáček se nic nebál a šel. Král mu řekl: »Uhodneš-li, co ti povím, vezmu si tě za syna.« Pasáček pravil: »A co mám hádati?« Král řekl: »Pověz mi, kolik je v moři kapek?« Pasáček odpověděl: »Králi a pane! Poruč nejprve zastaviti všechny potoky a řeky, ať se nevlévají do moře, bych mohl kapky v něm spočítati.« Král řekl dále: »Kolik je na nebi hvězdiček?« Pasáček pravil: »Vezměte si kus plátna tak veliký jako celé nebe; kolik je v tom plátně díreček, tolik je na nebi hvězdiček.« Král se ptal po třetí: »Kolik hodin trvá věčnost?« Pasáček odpověděl: »Daleko za mořem stojí hora ze samého skla; každých sto let přiletí tam ptáček a brousí si zobáček o tu horu. Až celou horu obrousí, bude teprve jedna hodina věčnosti.« Na to král pravil: »Dobře jsi všechno uhodl, zůstaň u mne, budeš mi za syna.« Tak se stal pasáček princem královským. Podle pohádky lidové.

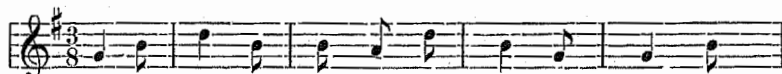
Hádanka početní.

Dva pásli ovce. Jeden řekl: »Ty, dej mi jednu ovci, a pak jich budu mítí tolik co ty.« — Druhý odpověděl: »Ne tak; dej ty mi jednu, a pak jich budu mítí dvakráté tolik co ty.« — Kolik ovec měl který?
(Jeden pět, druhý sedm.) Erben.

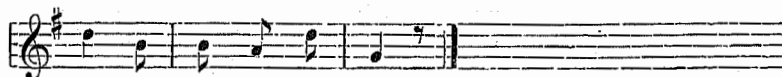
Jak pasačky hojakají.

Veselé.

Lidová.

1. Ho - ja, ho - ja, ma - lá ne - vel - ká! Jest - li

jsi už po - sní - da - la?

2. Hoja, hoja, malá nevelká,
a já jsem už posnídala.

4. Hoja, hoja, malá nevelká,
a já jsem nic nevěděla.

3. Hoja, hoja, malá nevelká!
Jest-li jsi mi co nechala?

5. Hoja, hoja, malá nevelká!
Co pak jsi mne neslyšela?

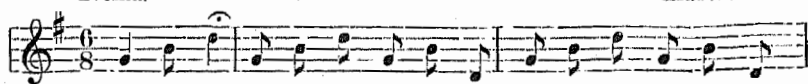
6. Hoja, hoja, malá nevelká,
já jsem krávy obracela.

Podle Sušila.

Pastýřka.

Zvolna.

Lidová.

Děv-ča - ta! Po-žeň-te hou-sa - ta na trá - vu ze - le - nou,

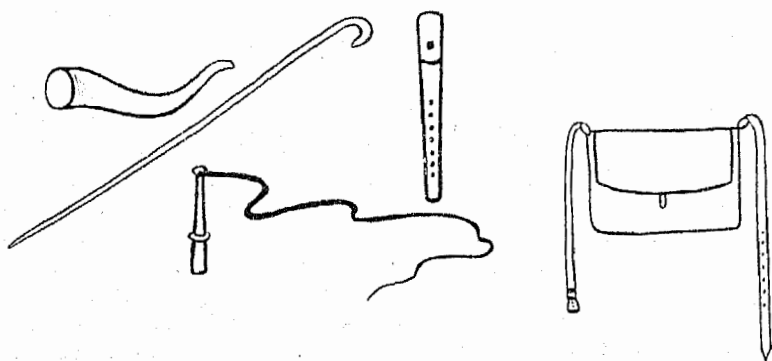

na ro - su stu - de - nou; tú, tu, tú!

Děvčata! Požeňte prasata
na trávu zelenou,
na rosu studenou;
tú, tu, tú!

Děvčata! Požeňte telata,
vy staré babičky,
požeňte kravičky;
tú, tu, tú!

Nákresy o pastýři.

Ryby¹⁾.

Kapr jest ryba. Má hlavu, trup, ocas, ploutve. Ploutvemi plove. Porostlý je šupinami. Žere červy, bronky a rostliny vodní. Rybář loví kapry na udici nebo do sítě. Kapří maso jídáme.

Veliké ryby žíví se také malými. To jsou ryby dravé.

¹⁾ Nákres kapra na tabuli nebo vyobrazení náležitě veliké buď ná-zorninou.

Chycená rybička.

»Rybičko, rybičko, ubohá rybice,
jen mi se nechytej té ostré udice;
vběhne ti do krku, píchne tě do něho,
poraní, zbaví tě života drahého.
Což hoch nevidíš na břehu seděti?
Rybičko, pryč honem, sic budeš želeti!
Ale ta rybička poslechnout nechtěla,
na mušku před sebou pořád jen hleděla.
Konečně připlula, chňapla po udici —
a již jest, nastojte! veta po rybici!

V. Štule.

Hádky.

Dům hučí,
hospodář čučí;
hospodáře chytanou,
dům uteče okny ven.

(Voda, ryba.)
Bartoš.

Jakých ryb je ve vodě nejvíce?

(Mokřých.)

Erben.

Pohádka o zlaté rybce.

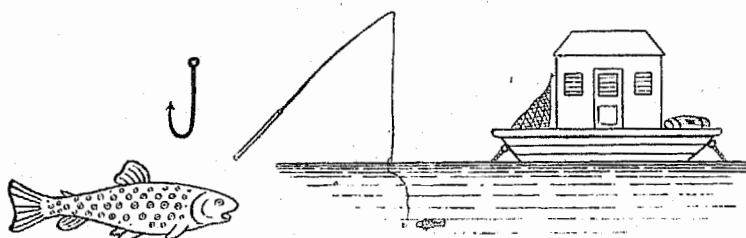
Daleko, daleko na břehu mořském stála chaloupka; v té chaloupce žili stařec a stařena. Byli velice chudí. Stařec dělal síť a lovil ryby. Tím se živili. Jednou stařec rozstřel síť; i počal táhnouti, ale síť byla tak těžká, že ji sotva vytáhl. Dívá se, ale síť prázdná, všeho všudy chytila se jen jedna rybka. Ale nebyla to obyčejná rybka — byla zlatá. Prosila starce člověčím hlasem: »Pusť mne, stařečku, pusť mne do moře; co chceš, to ti udělám.« Stařec povídá: »Tedy jdi do moře,« a vyhodil rybku ze sítě.

Přijda domů vykládal, co se mu přihodilo. »Ale ty bláhový,« zvolala stařena, »štěstí veliké přišlo ti do ruky, a ty's ho neuměl užiti! Kdybys byl alespoň chleba od rybky vyprosil!« Když se tak vadila, stařec šel k moři a zvolal: »Rybko, rybko!« Hned rybka připlula ke břehu a pravila: »Čeho si žádáš, starče?« Stařec odpověděl: »Žena se na mne rozlňevala, posílá mě pro chléb.« »Jdi domů, dostanete chleba dosti.« Vrátil se stařec: »No co, máme chléb?« ptal se ženy. »Ohleba dosti; ale zas je bída; necky se rozsypaly, v čem budu práti? Jdi ke zlaté rybce, popros ji, aby dala nové.« Odešel stařec a zvolal zase: »Rybko, rybko!« Rybka vyplula: »Čeho

si žádáš?« »Žena mě posílá pro nové necky.« »Vrať se, dostanete necky.« Šel stařec domů, ale stařena zase naň křikla: »Jakou to máme bídnou chalupu! Div se nezboří! Jdi k rybce a pros, ať nám postaví novou chalupu!« Stařec šel. Zavolał, opět připlula rybka. »Čeho si žádáš?« »Ach, žena se pořád vadí, chalupa je prý na zboření.« »Nestarej se, budete mít novou chalupu.« Stařec se vrátil, a ejhle! na dvoře stojí pevná, nová chalupa. Než stařena vyběhla mu naproti: »Což si myslíš, že ti budu bydlet v chalupě? Jdi k rybce a řekni jí, že chce býti zemankou.« — »Žena se mi snad mimula s rozumem; nechce bydlet v chalupě, a chce býti zemankou.« — »Dobře, stane se,« řekla rybka. Stařec šel domů a podivil se: místo chalupy stojí tu vysoký, kamenný dům, po dvoře běhá služebnictvo, v kuchyni vaří kuchař, a ve světnici sedí na vysoké stoličce stařena a poroučí. »Zdráva buď, ženo!« pozdravil stařec. »Co že,« rozkřikla se stařena, »ty se opovažuješ nazývat mne, zemanku, svou ženou? Lidé, chopte se ho a zavřete do chléva!« Hned přiběhli služebníci a zavlékli starce do konírny. Potom ustanovila ho žena podomkem: dali mu metlu, ať prý zametá dvůr; jísti dostával v kuchyni. Ale za nedlouho omrzelo stařenu býti zemankou. Pornčila starci: »Jdi a vyřiď rybce: »Nechci já býti zemankou, ale chci býti královnou.« Stařec poslechl. Když se rybka objevila, stařec praví: »Bůda mi, žena má blázní huř než dřívě; chce býti královnou.« »Nonaříkej,« odvětila rybka; »jdi domů a modli se Bohu, všecko se stane.« Odchází stařec, a ejhle div divoucí! Tu stojí překrásný palác se zlatou střechou; před palácem vojsko, za ním velká zahrada, u brány strážce. Stařena v rouše zlatém sedí na trůně. Ale neminulo mnoho času, stařena poroučí: »Přiveďte mi starce!« Hledali ho, hledali, až jej kdesi na dvoře našli. »Hned mi jdi k rybce a vyřiď jí: Já chci býti císařovnou, všechny země a všechna moře ať mne poslouchají, zlatá rybka ať mi slouží. Jak nepůjdeš, hlava dolů!« Dodal si stařec myslí a šel. Přijda k moři volá. Ale rybky není. Volá po druhé. Zase nic. Volá po třetí. Tu moře zašumělo, rozvlnilo se a zčernalo. Vyplula rybka: »Čeho sobě žádáš, starče?« »Má žena chce býti císařovnou; všechny země, všechna moře ať jí poslouchají, zlatá rybka ať jí slouží.« Nic neřekla rybka, potopila se do hlubiny mořské. Stařec jde domů. Dívá se, dívá, a sotva očím věří: paláce jako by nebyvalo, stojí tu bídná chaloupka, v chaloupce sedí stařena u rozbitých neck. Žilí jako prve; stařec lovil ryby, ale nikdy již nechytil zlaté rybky.

Podle Vymazala.

Nákresy o rybě.

Vesnice.

Na kraji lesa leží vesnice (dědina). Má jen několik domů. Kolem domů jsou zahrady a pole. Vedle domů jsou jiná stavení: stodola, chlív, kůlna. Na dvoře bývá studna. Největší stavení na vesnici jest kostel, škola (dvůr a pod.). Na vesnici přebývají rolníci (sedláci).

Vesnice.

Všecky domky jak panenky
ve svátečním šatě;
čistě, pěkně obřeny
od hlavy až k patě.

A před nimi zahrádečky
třeba jen jak dlaně,
ale radost pohleděti,
když rozkvetly, na ně.

A což v sadech! Tudy plno
stromů k nebi pne se,
a každý, co unést může,
ovoce si nese.

Tak je milá má dědinka
pěknější než města:
kdo ji musí opustiti,
smutná je mu cesta.

Podle Jos. Mudy.

Nákresy o vesnici.

Kostel.

Kostel jest dům Boží. Jest nejpěknější stavení v dědině. V kostele vidíme: oltář, kazatelnu, křestitelnici, kůr a varhany, lavice. Kostel má vysokou věž. V ní jsou zvony. Zvon zvoní klekání z rána, o poledni, večer. Zvon volá lidi do kostela. Na věži jsou také hodiny.

Hodné děti chodí rády do kostela a modlí se tam nábožně.

Zvonek.

Aj, ty zvučný zvonku náš,
libě nás volati znáš,
bychom z jitra modlitbou
práci začínali svou.

A když slunko velebné
zlatem zúří v poledne,
mile znějí tvoje zvuky:
Pokrm berte z Boží ruky.

Pak se večer dostaví,
práce lidi unaví,
znova pravíš mnohokrát:
Modlete se, jděte spat!

Dle I. čítanky Klioperovy.

Hádkanky.

Není ani na zemi, ani na nebi,
a přece má jednou za rok svátek.

(Zvon na veliký pátek.)

Co chodí po hlavě do kostela?

(Cvčky v botě.)

Kdo je vždy první v kostele?

(Klíč ode dveří kostelních.)

Roste dříví, nehodí se k stavění,
kvete kvítek, nehodí se k vouění,
lítá ptáče, nehodí se k snědění:
bez těch tří věcí kněz nemůže
sloužiti mše svaté.

(Vinný keř — pšeničný keč — včela.)

Mosazné zvíře
v kameuném chlivě;
když zařehce, slyšet je
na čtyři míle.

(Zvon)
Erben.

Hlasy zvonů.

Zvony svolávají do kostela:

Pojďte honem, poďte honem!

Pojďte sem všichni, poďte sem všichni!

Umíráček hlásá:

Kdo umřel, ten tam,
nepřijde již k nám.

Vyzvánějící nebožtíku, malý praví: Umřel jsem, umřel jsem! —
prostřední: Kdo ti kázal? kdo ti kázal? — veliký: Sám Pán Bůh,
sám Pán Bůh!

Bartoš.

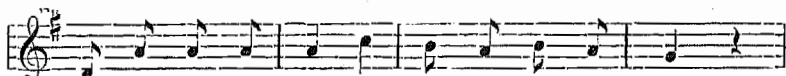
Kostelíček.

Živě.

Lidová.

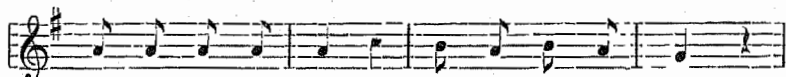
1. Ví - m já ko - ste - lí - ček na je - dné ho - ře,

a v tom ko - ste - lí - čku čty - ři ol - tá - ře.

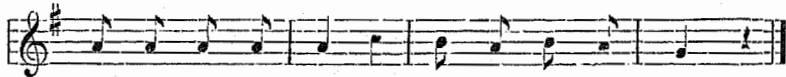
Na jed - nom ol - tá - ři pan - na Ma - ri - a,

na dru - hém ol - tá - ři je sva - tá An - na;

na tře - tím ol - tá - ři tam je sva - tý Jan,

na čtv - tém ol - tá - ři je sám Kri - stus Pán.

2. Nad pannou Marií
tu svíce hoří,
a před svatým Janem
varhany hrají.
A před Kristem Pánem
růže rozkvétá,

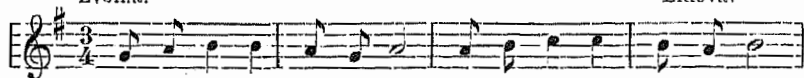
a z té bílé růže
ptáček vylétá.
A to nebyl ptáček,
byl to syn Boží,
který pro nás umřel
na svatém kříži.

Sušil.

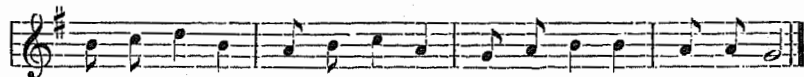
Poutní.

Zvolna.

Lidová.

1. Ho - ro krá - sná, spa - ni - lá, kde pře - bý - vá Ma - ri - a,

jak jsi krá - sná k mi - lo - vá - ní, Sva - to - hor - ská Ma - ri - a!

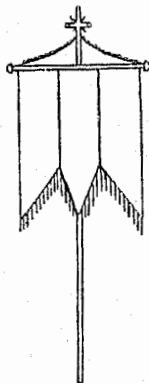
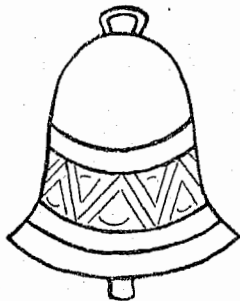
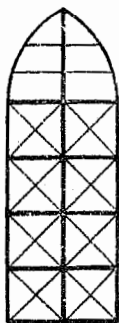
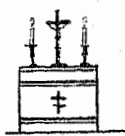
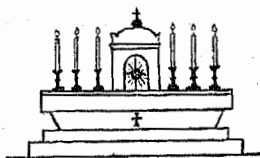
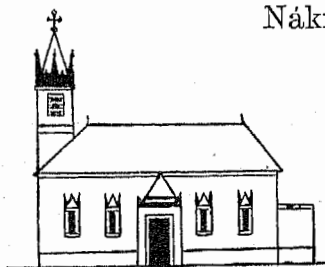
2. Uslyšel jsem krásný hlas,
jak Maria volá nás:
Pojďte ke mně, moje děti,
přišel čas, již přišel čas.

3. Ti ptáčkové spanilí
chválí pannu Marii;
zezuleny libým hlasem
cukrují a cukrují.

4. Slyš, Maria, volání,
pros za věrné křesťany,
by se ráčil Bůh smilovat
nad námi, ach nad námi.

Sušil.

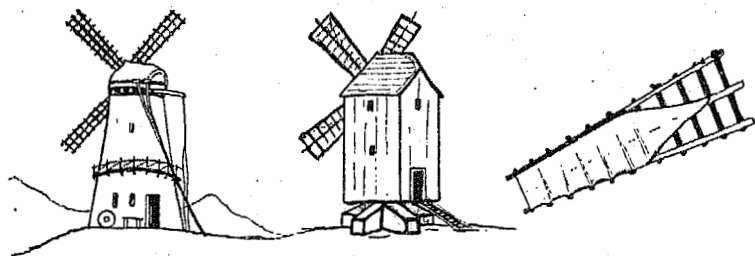
Nákresy o kostele.

Větrný mlýn.

Na kopečku stojí mlýn. Místo kola má veliká křídla. Vítr duje do křídel. Křídla se točí. Tak se mele. To jest větrný mlýn (povětrňák, větrák). Není-li větru, mlýn stojí.

Nákresy o větrném mlýně.

Les ¹⁾.

V lese vidíme mnoho stromů a keřů. Stromy lesní jmenují se: dub, buk, jedle, bor atd. Na stromech zpívají ptáci. Také veverka skáče po stromech. Na zemi roste v lese tráva, mech, květiny. V lese rostou také jahody. V lese rostou houby. Jelen, srnec, zajíc jsou zvířata lesní. Myslivec a hajný opatrují les.

Boženka šla se starší sestrou do lesa. Tu byl příjemný chládek. Všude bylo ticho jako v kostele. To se Božence líbilo. Najednou uslyšely hlasy. Uviděly dřevaře, kteří podřezávali strom. Dále stál lesník. Ukazoval dřevařům stromy, které ještě měli poraziti. Tlustá kláda ležela na zemi. Několik jiných odvážel vozka. Hromady štípů (polen) byly již vyrovnány.

Poblíž stála chaloupka uhlířova. Uhlíř pálil dřevěné uhlí.

Chudá žena sbírala suché dříví. Dvě děvčátka sbírala si jahody. Lesník jim to dovolil.

¹⁾ Rozmluva o lese odnáší se k obrazu II. řady Hölzlových názorných obrazů »Les.«

Boženka uviděla opodál také srnku, jak se jde napít do potoka. Po kamenech hopkoval tu konipásek (třasichvostek). Veverky honily se po stromech. Liška ležela před doupětem. Nedaleko plazil se had. Na mraveništi hemžilo se množství mravenců. Ve tmavé houštině ukrývala se sova.

Hody v lese.

Pán Bůh nám hody připravil
na velkém, měkkém stole,
usedli jsme si do mechu
a hostili se v kole.

Jahody vonné, červené,
studánky voda čistá,
to byly hody, věřte mi,
bohaté dozajista.

Ptáčkové k tomu zpívali,
stromy si s větrem hrály;
my děti, my jsme výskaly,
tančily a se smály.

J. Madra.

Hádkanky.

Sedí panna na pařízku,
drží pejska na řetízku.

(Jahoda.)

Má to klobouček,
jednu nožičku,
pěkně si sedí
v mechu v lesičku.

(Hříb.)

Erben, Bartoš.

Hádkanka početní.

Tři chlapi šli do lesa; sbírali hříby do koše a našli jich devět.
»Podělme se,« řekl jeden. »Podělme«, pravili druzí. — Každý si vzal
po třech, a přece tři hříby v koši zůstaly. (Jeden si vzal tři hříby i s košem.)

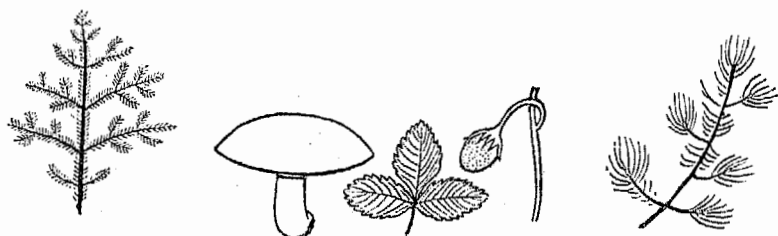
Podle Erbeny.

Jahodnická.

Jahodníci jdou, jdou,
jahody si nesou:
plné hrnky jako trnky¹⁾
jahod sobě nesou.

¹⁾ t. j. jahody tak veliké jako trnky.

Nákresy o lese.

Srniec.

Srniec bývá jen v lese. Do polí vychází málokdy. Srniec je hezké, chytré zvíře. Oči má veliké, hnědé. Nohy jsou tenké ale do běhu silné. Srst má hladkou jak aksamit. Srniec má parohy, srnka jich nemá. Srniec dává výborné maso. Myslivci rádi střílejí srnce. Kdo již viděl krotkou srnku?

Veverka.

Veverka je čilé, veselé zvířátko. Skáče se stromu na strom, s větve na větev. Pořád něco hryze. Lískové ořechy, bukvice a semena šiškové jí chutnají. Má ostré zoubky. Ocas její je dlouhý a chlupatý. Na zimu pilně sbírá potravu. Skládá si ji do hnízda. Také v kleci chovají veverku, ale není jí co věřit: kouše.

Mech.

V lese roste na zemi mnoho mechu. Mech je malá rostlina. V létě i v zimě se zelená. V mechu mají zajíci a srnci teplá ložiska. Brouci a červi zalézají na zimu do mechu. Z mechu stavějí ptáčekové hnízda. Mechem zacpáváme skulinu.

Cesty.

Vůz s obilím jede po cestě. Je to polní cesta. Chodník je užší než polní cesta. Po chodníku nemůže vůz jeti. Po chodníku chodí se pěšky. Jsou také cesty široké. Po nich mohou dva i tři vozy vedle sebe jeti. To jsou silnice.

Jak Pán Bůh dal chudému sirotkovi štěstí.

Byl jeden chudobný člověk. Zemřela mu žena a zůstal po ní malý chlapeček. Když trochu vyrostl, zemřel mu také otec. Tak byl chudák sirotkem. Lidé mu všelijak ubližovali a naposledy vyhnali ho z domu. Ubohý chlapec šel, kam ho nohy nesly.

Šel a šel dlouho, až přišel do jednoho města. Všecko tu bylo smutno. Chlapec se ptal, co se stalo. Lidé mu pravili: »Náš král měl v zahradě jabloň, ta rodila zlatá jablka; ale nyní přestala rodiť, a nikdo neví, proč.« Chlapec šel dále a přišel do druhého města. Tu všichni plakali a naříkali. »Co je vám,« ptal se chlapec, »že tak naříkáte?« »Jak nenaříkati!« odpověděli jemu. »Měli jsme studni; v té byla voda tak zdravá, že každému pomohla od nemoci. Ale nyní voda téci přestala, a nikdo neumí studně spraviti.« Chlapec to vyslechl a šel zase dál. Dostal se do třetího města. Tu byly všechny domy černým sukem zastřeny, lidé chodili smutni sem tam a potichu rozmlouvali. Chlapec se ptal: »Co jste tak smutní?« I vypravovali mu: »Ach, náš král má jedinou dceru, ta těžce onemocněla, a žádný lékař nemůže jí pomoci.« Chlapec šel zase dále.

A když tak pořád cestoval, přišel až k měsíčku. Ale nebylo ho doma, chodil po nebi. Jen babička jeho vařila mu snídání. Sotva hocha uviděla, zvolala: »Pozdrav tě Pán Bůh, chlapečku, kde jsi se tu vzal?« A sirotek jí povídal, jak a co. Když babička slyšela o těch městech, pravila: »Možná, že to ví měsíček; on mnoho vidí.« Když se měsíček vrátil, vykládala mu to. Měsíček pravil: »Jabloni je snadná pomoc. Kdyby kopali, najdou v zemi červa, ten jí ožírá kořen. Ale o studni ani o královské deči nic nevím. Než slunečko bude to věděti, ono vidí všecko.« Tedy se chlapec sebral a šel dále, až přišel ke slunečku. Zase byla jen jeho babička doma. Pěkně ho přivítala, a on jí povídal, proč sem jde. »Milý synku,« řekla babička, »zeptáme se slunečka.« Když slunečko domů přišlo, babička se ho ptala, je-li jaká pomoc té studni a té královské deči. »Ó snadná pomoc,« řeklo slunečko. »Ve studni sedí veliká žába; kdyby ji zabili, voda zas poteče. A také královskou dceru by ta voda uzdravila.«

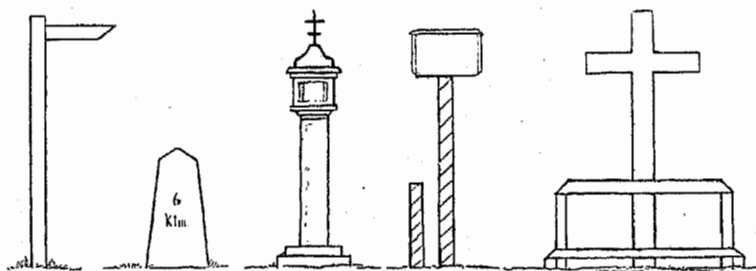
Chlapec již věděl dosti. Hned pospíchal do prvního města a šel zrovna ke králi. Ten se divil, že takový malý chlapec chce pomoci jabloni. Ale rozkázal, aby ho poslechli. Tedy kopali, kopali, až přišli hluboko v zemi na velikého červa. Zabili ho, a jabloň zase rostla. Král chtěl, aby chlapec zůstal u něho, ale ten pravil, že má ještě jinou práci. Běžel do druhého města a zdaleka volal: »Už nenaříkejte, já vám pomohu.« Bez meškání šel k studni, a

kázal jí cítiti. A opravdu v blátě na dně seděla veliká žába; zabili i a vyhodili, a voda zas tekla. To bylo radostí po celém městě! Chtěli chlapce zanést zlatem a stříbrem, ale on nic nevzal, jen si nabral baňku vody a pospíchal do třetího města. Nejprve nechtěli ho ani k nemocné pustit, ale potom se tam přece dostal a dal se jí trochu té vody napít. Hned cítila, že jest jí lépe. Když pomalu všechnu vodu vypila, byla zdravá.

Chlapec pak zůstal v zámku: a když starý král zemřel, vzala si ho královská dcera, i byl potom králem. Tak dal Pán Bůh ubohému sirotkovi štěstí.

Podle pohádky lidové.

Nákresy o cestách.

Nebe.

Nad námi klene se modrá obloha. Říkáme jí nebe. Ve dne vidíme na nebi slunce. V noci svítí na nebi měsíc a hvězdy.

Na nebi jsou také mračna. Ráno i večer bývá nebe červené. To jsou červánky ranní neb večerní. Když prší, ukazuje se někdy na nebi duha.

Měsíček.

Měsíčku, měsíčku,
vždy jinde vycházíš,
než kamkoli běžím,
všudy mě provázíš.

Jednou jsi kulatý,
po druhé rohatý,
chvilku se usmíváš,
chvilku se mračíváš.

Jednou jsi rohlíčkem,
po druhé bochníčkem;
hned se leskneš jasným,
hned zas bledým líčkem.

Podle I. čítanky Klieperovy.

Nebeské stádo.

Měsíček má stádo
nejhezčí všech stád;
na obloze bydlí,
má je všechno rád.

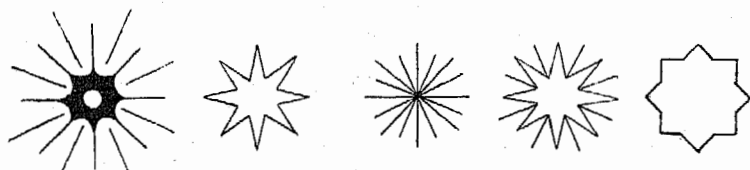
Stádo své vyhání,
až jdou lidé spat,
po tichu ovečky
sbírá odevšad.

Ty ovečky zlaté
skvrny nemají,
jasnými se očky
s nebe dívají.

Nikdo nespočítá
drobných ovčiček,
nikdo neví, kolik
lesklých hvězdiček.

Podle A. Mojžíše.

Nákresy o nebi.

Bouřka.

V létě bývá časem velmi horko. Tu vystupují mraky na nebi. Blíží se víc a více. Jsou černé a temné. Najednou zahučí vítr. Prach se zdvíhá. Blýská se a hřmí. Lidé i zvířata se ukrywají. Začíná pršet. Prší, blýská se, hřmí. Někdy hrom udeří. To je bouřka. Konečně bouřka přestává. Mračna se trhají. Slunce zase svítí. Duha se objevuje. Všecko je občerstveno.

V čas mokra.

Jenž zemi sluncem zahříváš,
polní lilie odíváš,
dáváš víno, vše ovoce,
rač dát jasný čas, náš otče,
aby nepřišel na zmar
nižádný tvůj milý dar.

Lidové.

Sucho.

Rosa nepadla,
tráva uvadla
tam na poli:
žíznivá luka,
země se puká
na podolí.

Rosu, rosičku,
vláhu, vlažičku,
obloho dej!

Kvítky uvadlé,
byliny spráhlé
hojně zalej.

Dešť na poličko,
na oseničko
dá s nebe Bůh;
vlažička spadne,
a hned omladne
pole i luh.

K. Vinařický.

Vítr.

Kam, větěrku, stále vaneš?
Pověz, pověz, kdy přestaneš?

»Kam a odkud vanu, nevím,
ale nač jsem, to vám povím:
Lidem vanu občerstvení,
poli vanu zavlažení;
dřímajícím stromem třesu,
semeno ze květů nesu;
z toho pak se raduji,
že tak stále pracuji.«

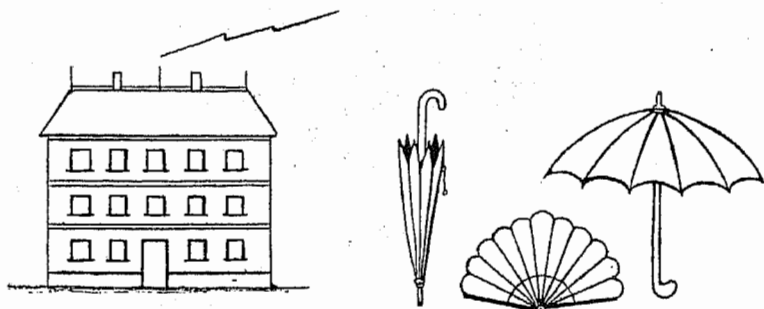
Z I. čítanky Klieperovy.

Hádanka.

Po širém se moři točí,
ani mák se neomočí;
hvízdá a píšťalky nemá,
uslyší ho i poušť nemá.

(Vít.)
Bartoš.

Nákresy o bouřce.

Hodiny.

Hodiny ukazují, kdy je ráno, kdy poledne, kdy večer. Na hodinách poznati, kdy chodíme do školy a ze školy. Hodiny ukazují čas. Na hodinách jsou ručičky a váhy. Ručičky se pohybují a ukazují, kolik je hodin. Na některých hodinách viděti kyvadlo. Znáám hodiny visecí, hodinky kapesní.

Hodiny.

Ručičky:

Nač byste vy bez nás byly?
My zvěštujem' každou chvíli;
bez nás nevěděl by svět,
jsou-li dvě, či jest-li pět.

Kolečka:

Zavěsit vás někam stranou,
pochodíte leda s hanou!
Hned půjdete se stěny,
protože jste bez ceny.

Váhy:

Hle, hle, jak se vychloubáte,
na nás však se ne díváte:
a přec od nás máte sílu
ke všemu tam svému dílu.

Hodinář:

Jen se tolik nehádejte,
pravdu na paměti mějte:
Svornost práci provede,
jeden sám nic nesvede.

Podle K. Vinařického.

Hádanky.

Jest kulatý domeček,
plný drobných koleček;
slyšeti v něm: klepy, klep,
jak v srděčku: tepy, tep.
Buďte na zdi visivá,
buď se v kapse nosivá.

(*Hodiny.*)
Podle hádanky lidové.

Co bije nemajíc rukou?
Nejsou živé a přece jdou.
Malý domeček, plný koleček.

(*Hodiny.*)
Erben, Bartoš.

Zvony.

(C a n o n.)

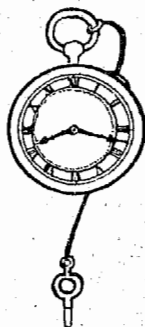
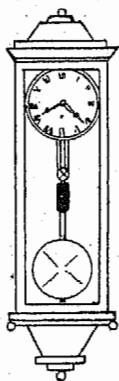
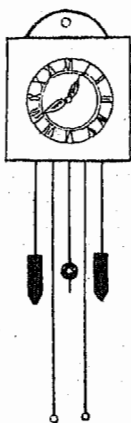
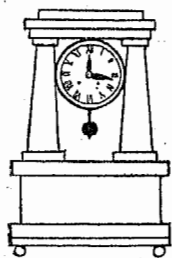
Velmi pomalu.

Lidová.

Na - še zvo - ny pě - kně zně - jí, když ve svá - tek
vy - zvá - ně - jí: bim, bam, bim, bam, bam.

Erben.

Nákresy o hodinách.

IV. Dodatek.

1. Jména věcí.

Pole. Ženci. Obilí. Stéblo. Klas. Snop. Květiny. Kosa. Srp. Vůz. Lesník. Dřevař. Srna. Liška.

Žeň. Bouřka. Blesk. Hrom. Procházka. Koupání. Hra. Řezání. Práce. Dohlídka. Skok atd.

2. Celek a jeho části.

Klas na žitě. Stéblo na obilí. Kořínek na květině. Větev na stromě. Listí na dubě. Kostelík v dědině. Mez u louky. Okrají lesa. Křídla na větrném mlýně. Nohy srnčí. Ocas veverčí. Strom v lese atd.

3. Počet věcí.

Jedna vesnice. Jeden dravý pták. Jeden pastýř. Jedna řeka. Dva větrné mlýny. Dva vozy. Dvě koroptve. Tři sekači. Pět dětí. Několik mandelů. Mnoho klasů. Málo rákosí. Čtyři dřevaři. Dva uhlíři. Mnoho stromů, mravenců atd.

4. Činnosti.

Ženci sekají. Děvečky svazují. Pacholek nakládá. Hoši se koupají. Pastýř píská. Pes hlídá. Hříbě poskakuje. Kráva řve. Mračno se blíží. Koroptve se plaší. Dobytek se pase. Kosa se brousí. Obilí se žne, nakládá, sváží. Voda se pije. Stromy rostou. Dřevaři pracují. Srna běží. Veverka skáče. Had se plazí. Mech se zelená. Jahody zrají. Potok teče atd. (Podobně v čase minulém i budoucím.)

5. Vlastnosti.

Obilí je zralé. Sláma je žlutá. Sekáči jsou pracovití. Zvířata jsou sytá nebo hladná. Řeka je hluboká. Voda je čistá. Vesnice je malá. Veverka je čilá. Srna je rychlá. Kláda je těžká. Les je hustý.

6. Místo, poloha.

Větrné mlýny stojí na kopečku. Ženci jsou na poli. Koroptve vyletěly z obilí. Květiny rostou v obilí. Klasy kloní se k zemi. Pastýř sedí pod dubem. Vesnice jest u lesa. Vedle pastýře sedí pes. Had se plazí po zemi. Lesník chodí do lesa.

7. Světlo, barva.

Nebe je zamračeno. Tmí se. Blesk se svítí. Blesk jest ohnivý. Po bouři nebe se vyjasňuje. V lese je šero. Charpa je modrá. Kohoutek je červený. Sláma je žlutá atd.

8. Podoba, velikost'.

Koroptev má zobák přímý. Jestřáb má zobák zahnutý (křivý). Pastvisko je rovné. Pole bývá nerovné. Žalud je vejčitý. Klas je podlouhlý. Srp je křivý. Báň na věži bývá kulatá. Tráva je tenká. Dubový kmen je tlustý. Pramen je mělký. Řeka je hluboká. Strom je vysoký. Hřib je nízký atd.

9. Co slyšíme.

Vitr fučí. Hřmí. Déšť padá. Potůček bublá. Řeka hučí. Listí šumí. Kráva bučí. Kůň řehtá. Pes štěká. Hlas se rozléhá. Píla skřípe. Sova houká. Had syčí.

10. Co čicháme, co chutnáme, co cítíme.

Seno voní. Obilné zrní nevoní. Hřib páchne. Jahody jsou sladké. Nezralé maliny jsou kyselé. Chléb je chutný. Jest teplo, horko, parno, dušno. Voda je čerstvá. Ve stínu je chládek.

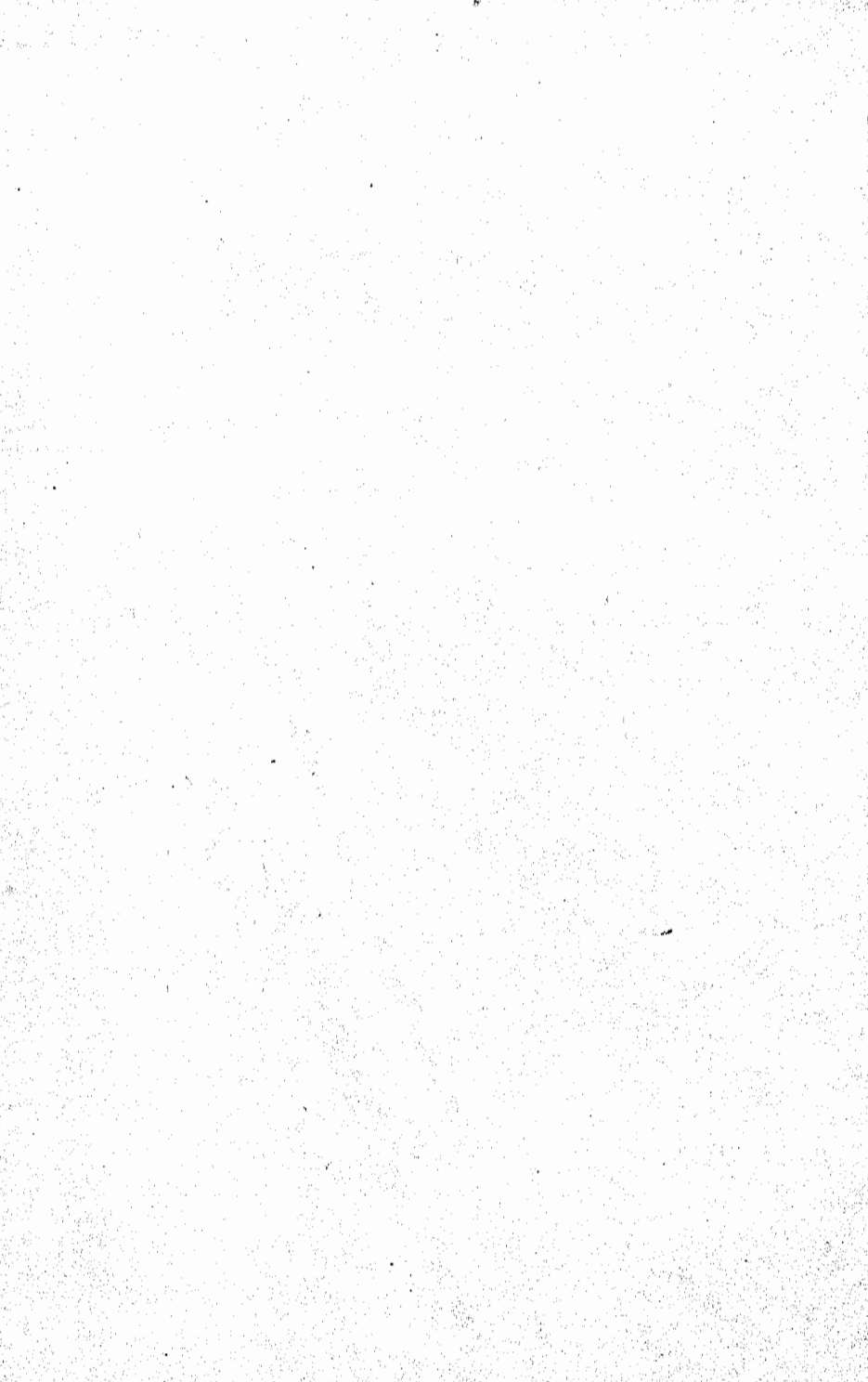
II. Pohyb a klid.

Vůz jede. Koroptev letí. Sekáč se rozhání. Děvečka se ohýbá. Koně jdou. Ryba plove. Pastýř sedí. Dítě leží. Kráva odpočívá. Mlýn stojí atd.

12. Příčina, účinek.

Proč se koupou děti? Proč se obilí sklízí? Kdy vychází slunce v létě? Kdy zapadá? Jaké jsou tedy dny? Jaké jsou noci? Nač má chlapec síť? Nač porážíme stromy? Proč je v lese chládek? K čemu má srnec nohy tenké? Nač má veverka ostré zoubky? Čím to je, že rádi chodíme do lesů a hájů?

ÚK VŠP HK

100000075672